

Libris .RO
Respect pentru oameni și cărți

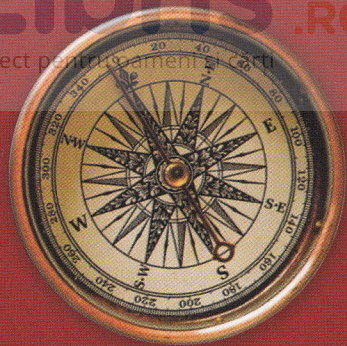
ATLAS ISTORIC ILUSTRAT^{AL} ROMÂNIEI

(HOTARELE ROMÂNISMULUI ÎN TIMP)

Petre Dan-Străulești

O EDIȚIE LITERA

București
2017

CUPRINS

Secolele VI î.Hr.–XIII d.Hr.	4
Secolele XIV–XV	15
Secolele XVI–XVII	24
Secolul XVIII	35
Secolul XIX	44
Secolul XX	62
Indice de nume proprii	94

Editura Litera
O. P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel./fax (021) 3196390;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

 www.litera.ro

Copyright © 2009, 2017 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Ilieș Câmpeanu

Lector de specialitate: Teodora Stănescu Stanciu

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Vladimir Zmeev, Ana Vărtosu

Tehnoredactare și prepress: Ana Vărtosu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DAN-STRĂULEȘTI, PETRE

Atlasul istoric ilustrat al României / Petre Dan Străulești. –

București: Litera, 2017

ISBN 978-606-33-1900-6

94(498)

SECOLELE VI î.Hr. – XIII d.Hr.

Sec. VI î.Hr.

Sciții, popor nomad de neam iranian, ocupă, vreme de mai multe secole, teritorii între Don și Carpații nordici. Datorită relațiilor comerciale, ei intră în contact cu triburile geto-dace. Vasile Pârvan, bazându-se pe descoperiri arheologice, emite teoria potrivit căreia „tot masivul carpatic, până spre March (Morava – n.a.), Vistula, Nistrul nordic și teritoriul la est de acest fluviu, era locuit de tracii nordici cunoscuți mai târziu sub numele de daci și geți”.

Sec. V î.Hr.

În scrierile lor cu caracter literar și istoric, Sofocle, Herodot, Tucidide dau primele informații despre geți, populațiile ce viețuiau în ținuturile Dunării de Jos. Tucidide nota că „tracii locuiesc între munții Haemus și Rodop...”, după aceea, dacă treci munții Haemus, dai peste geți stabiliți dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin. Geții și populația din acest ținut se învecinează cu sciții”. Herodot, în ale sale *Istorii*, consemna expediția regelui persan Darius I (521–486 î.Hr.) în nordul gurilor Dunării: „Înainte de a ajunge la Istru, (Darius) birui mai întâi pe geți, care se cred nemuritori”, scria el, menționând că geții sunt „cei mai viteji și mai drepți dintre tracii”. Sofocle,

Familie a unui războinic pe o metopă de la Adamclisi

în tragedia sa *Triptolem*, amintește de un anume Charnabon, conducător de triburi sau uniuni tribale ale geților. La o distanță de patru secole, Caesar, Strabon, Horațiu, Vergiliu consemnează existența, în același spațiu, a acelorași triburi autohtone sub numele de daci. Ramura nordică a tracilor, geto-dacii, care vorbeau un dialect al limbii trace, ocupau teritoriul de azi al României.

Sec. V–IV î.Hr.

Cetățile de pe litoralul pontic, fondate de coloni greci, cunosc o epocă înfloritoare. Mărfurile produse în aceste polisuri și monedele bătute de greci pătrund adânc pe valea Dunării și apoi în zonele limitrofe locuite de geto-daci.

Medalion zoomorf scit

Arme ale barbarilor

450/300 î.Hr. – 106 d.Hr.

Triburile geto-dace, care populau vaste zone situate la sud și sud-est de munții Carpați, trec la cea de-a doua Epocă a Fierului. Spre sfârșitul acestei perioade se constituie mari uniuni tribale.

431–424 î.Hr.

Regatul trac al odrisilor, în timpul domniei lui Sitalces, se întindea de la Hellepont până la Dunăre, incluzând și Dobrogea.

Sec. III–II î.Hr.

Monedele polisurilor Apollo-nea și Thasos circulau pe un vast teritoriu, din Dobrogea până în nordul Transilvaniei, din Oltenia până în nordul Moldovei.

335 î.Hr.

Geții din Câmpia Munteniei, organizați în puternice și durabile uniuni tribale, sunt menționați pentru prima oară de izvoarele antice (Arrianus, citându-l pe generalul Ptolemaios Lagos). În acest an ei se opun cu dârzenie invaziei oastei macedonene conduse de Alexandru cel Mare.

306–281 î.Hr.

Între geto-dacii din Câmpia Munteniei, conduși de Dromichaites, și regele Traciei eleniste, Lisimah, are loc o confruntare.

cca 200 î.Hr.

Izvoarele istorice (Pompeius Trogus Iustinus) menționează în partea de nord și centrală a Moldovei un rege dac „din munții”, numit Oroles, care îi înfruntă pe bastarnii năvălitori. Tot la începutul acestui secol, un alt rege dac, Rubobostes, consolidează în Transilvania o stăpânire geto-dacă. C. Caecilius Metellus, general roman, își celebrează triumful „asupra populațiilor din Tracia”.

106 î.Hr.

M. Minucius Rufus, guvernatorul Macedoniei (109–106 î.Hr.), își serbează triumful la Roma după ce a respins un atac al dacilor și al celților scordisci în ținuturile de la sud de Dunăre.

100 î.Hr.–106 d.Hr.

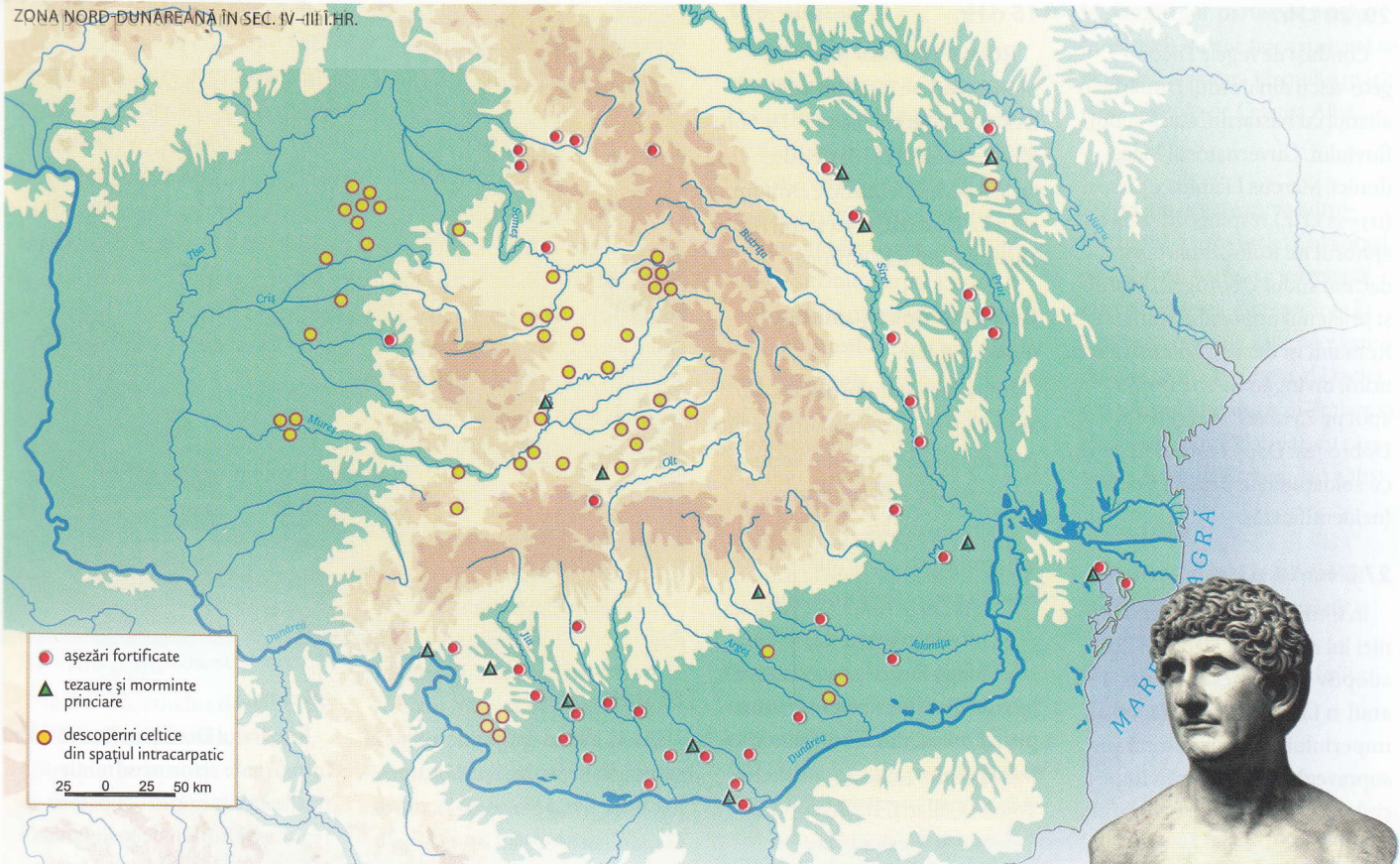
Epoca clasică a civilizației geto-dace localizată în partea de sud-vest a Transilvaniei, în munții Orăștiei, în jurul cetății de la Grădiștea Muncelului, identificată cu Sarmizegetusa Regia, capitala lui Burebista și a lui Decebal. Dacii au construit aici un sistem complex de așezări civile și de fortificații. Acest sistem, rod al unei îndrăznețe și ingenioase concepții edilitare și strategice, era străjuit la nord de cetățile de la Vârful lui Hulpe,

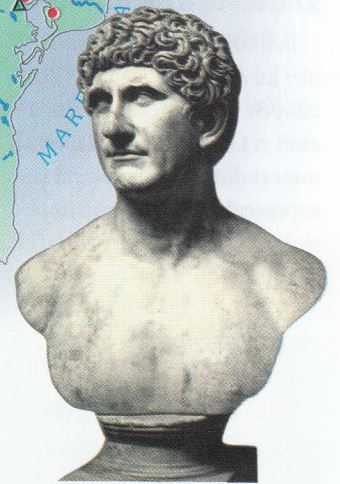
Monede geto-dace de argint

Prisaca, Fețele Albe, spre nord-vest de cetatea de la Costești, iar spre vest de cele de la Piatra Roșie și Blidaru. În exterior exista încă un rând de cetăți (la Căpâlna, Tilișca, Piatra Craivii și Bănița) menite să asigure protecție capitalei Sarmizegetusa. Numeroase izvoare (scrise și arheologice) atestă pentru această perioadă existența unor așezări dacice: Tibiscus, Barboși (Galați), Bâta Doamnei (Neamț), Napoca, Porolissum, Dierna, Argedava, Piroboridava, Buridava ș.a. Structura socială a statului dac era formată din nobili (*tarabostes* sau *pililati*) și oameni liberi (*comati* sau *capillati*) și sclavi.

ZONA NORD-DUNĂREANĂ ÎN SEC. IV-III î.HR.

- așezări fortificate
 - ▲ tezaure și morminte princiare
 - descoperiri celtice din spațiul intracarpatic
- 25 0 25 50 km

Marcus Antonius

70-60 î.Hr.

În Dobrogea existau trei regi geți: Roles, Dapyx și Zyraxes.

70-44 î.Hr.

Regatul lui Burebista cuprindea întreaga lume traco-geto-dacă, hotarele lui fiind reprezentate, la apus și spre nord-vest, de Dunărea de Mijloc și Morava; spre nord, de Carpații Păduroși; spre est, de Bugul de Jos. Cetatea Olbia, de la gurile Bugului (Hipanis), era în stăpânirea sa, iar Nistrul (Tyras) era un râu interior al vastului stat. Hotarul estic cuprindea și Dobrogea, împreună cu cetățile comerciale grecești de pe litoralul vest-pontic (Histria, Tomis și Callatis). La miazăzi, regatul lui Burebista era străjuit de munții Haemus. J. Jung consideră că „Burebista stăpânea un regat puternic, care se întindea

pe ambele maluri ale Dunării, ajungând până în Tracia, Illyria și Noricum”. Strabon din Amaseia, geograf și istoric grec, caracteriza astfel domnia regelui Burebista: „Ajuns în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținerea de la vin și ascultare

Statuia lui Burebista de la Oradea

față de porunci încât în câțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte a populațiilor vecine, ajungând să fie temut și de romani”. Inscripția grecească descoperită în orașul Dionysopolis (azi, Balcic), de pe malul Mării Negre, în cinstea lui Acornion, îl caracteriza pe Burebista ca fiind „cel dintâi și cel mai mare dintre toți regii din Tracia, stăpânul tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre”. După moartea lui Burebista (44 î. Hr.), vastul său imperiu, după denumirea dată de Strabon, este împărțit, între 44 î.Hr. și 85 d.Hr., în patru, apoi în cinci formațiuni statale de sine stătătoare, cu regi proprii. Întinse teritorii (dintre munții Haemus și Dunăre, inclusiv Dobrogea) din regatul lui Burebista cad sub stăpânire romană.

44 î.Hr.

În sudul Transilvaniei, după dispariția lui Burebista și până la suirea pe tron a lui Decebal, a existat, potrivit relatărilor lui Iordanes (sec. VI d.Hr.), un nucleu statal sub conducerea lui Deceneu.

31 î.Hr.

Marcus Antonius (82-30 î.Hr.) primește ajutor militar din partea regelui dac Dicomes care stăpânea Muntenia sau Moldova Centrală. În Banat sau Oltenia, izvoarele menționează, la începutul domniei împăratului roman Augustus, pe un alt rege dac, Cotiso, ostil, și el, Romei.

Resp. **29/28 î.Hr.** oameni și cărți

Conduși de regele Dicomes, geto-dacii din nordul Dunării, în alianță cu bastarnii, atacă sudul fluviului. Guvernatorul Macedoniei, Marcus Licinius Crassus (115–53 î.Hr.) respinge invazia cu ajutorul lui Roles, dinast geto-dac din sudul Dobrogei, „aliatul și prietenul poporului roman”. Romanii își dezvoltă ofensiva spre nord, învingându-i pe Dapyx, apoi pe Zyraxes, regi geți din Dobrogea. Dapyx este zidit de viu cu soldații săi în peștera Keiris (neidentificată).

27 î.Hr.–14 d.Hr.

În ultima perioadă a domniei lui Augustus, nepot și fiu adoptiv al lui Caesar, iar după anul 31 î.Hr., singurul stăpân al imperiului, Dobrogea intră sub supravegherea militară a Imperiului Roman, în cadrul regatului clientelar al Traciei.

15 d.Hr.

Romanii creează provincia Moesia care se întindea de la Drava, din Serbia, până la Dimum (Belena, Bulgaria). Partea de răsărit a Moesiei, dintre Dimum și Delta Dunării, se va numi *Ripa Thraciae*, actuala Dobrogea.

Cea de-a doua jumătate a sec. I d.Hr.

Întinderea statului dac era, în această perioadă, substanțial redusă în comparație cu cea din vremea lui Burebista. Sub conducerea formațiunii dacice, având capitala la Sarmizegetusa, se înfăptuiește reunificarea statală a dacilor.

– Orașele grecești de pe litoralul Mării Negre s-au constituit într-o federație compusă, într-o primă etapă, din cinci (pentapolis), apoi din șase orașe: Histria, Tomis, Callatis, Dionysopolis, Odessos și Mesambria.

Decebal

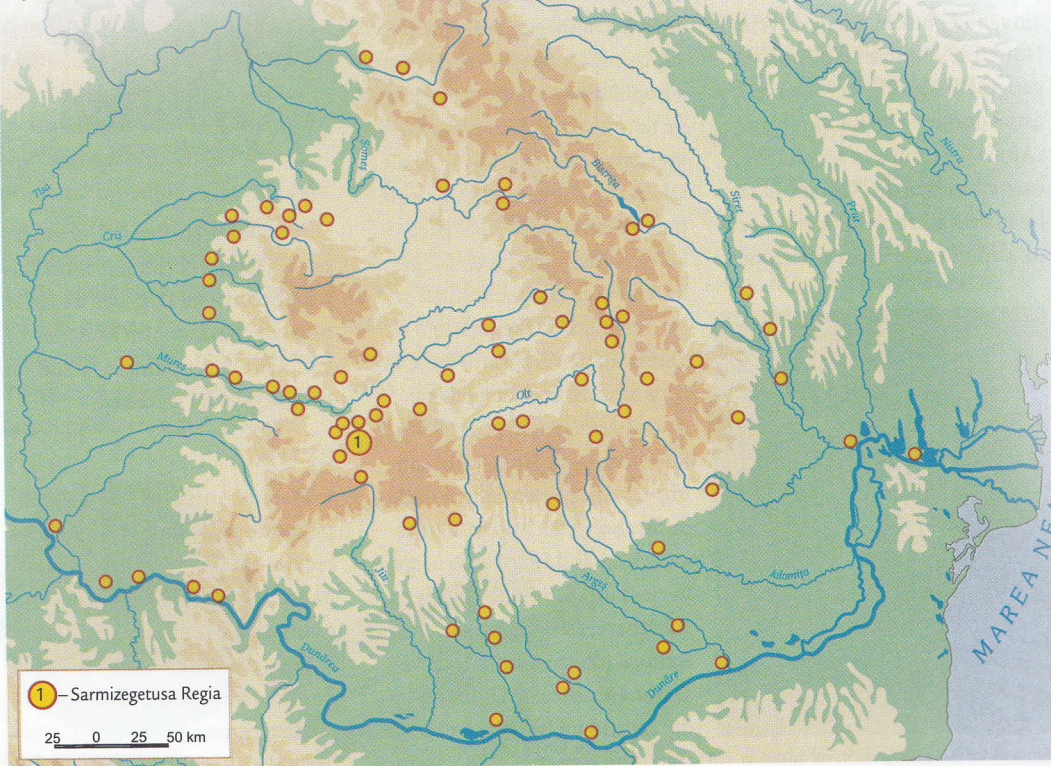
85 d.Hr.

Dacii, având sprijinul militar al sarmaților roxolani și al bastarnilor, întreprind o invazie la sud de Dunăre, în Moesia.

86 d.Hr.

Împăratul Domițian (81–96 d.Hr.) întreprinde reforme administrative în ținuturile ocupate în regiunea Dunării de Jos. Astfel, Moesia este împărțită în Moesia Superior și Moesia Inferior, după poziția lor față de cursul Dunării, și despărțite de râul Ciabrus (Țibrîța, Bulgaria). Vestul Olteniei, cu Drobeta și Banatul, erau încorporate Moesiei Superior, iar Muntenia, Moldova de Jos, de la Siret spre răsărit, Basarabia până la Tyras (Nistru) au fost incluse în Moesia Inferior. La aceasta din urmă va fi alipită și *Ripa Thraciae* de altădată (Dobrogea), începând de la vest de Oescus (Ghigen, Bulgaria) și până la gurile Dunării. În perioada următoare, ținuturile din stânga

AȘEZĂRI FORTIFICATE ȘI CETĂȚI DIN SECOLELE II î.Hr.–I d.Hr.

Împăratul Traian

Dunării și din nordul locului unde fluviul se varsă în mare, din Muntenia răsăriteană și din Moldova de miazăzi, devin părți componente ale Dobrogei. Din teritoriul cuprins între Dunăre, Nistru, Prut și Marea Neagră, cunoscut mai târziu sub numele de Basarabia, numai partea meridională era inclusă în Moesia Inferior, partea nordică fiind independentă.

87 d.Hr.

Cornelius Fuscus, prefect al pretoriului, trece Dunărea și dă o primă bătălie cu dacii conduși de Decebal. Legiunile romane sunt înfrânte, iar el ucis. Regele Duras (Diarpaneus) îi cedează tronul lui Decebal.

87–106 d.Hr.

Statul dac condus de Decebal includea Transilvania, Banatul, Oltenia și teritorii de dincolo de versanții estici ai Carpaților Orientali.

89 d.Hr.

Se încheie o pace de compromis între statul dac și Imperiul Roman.

101–102

Primul război purtat de împăratul Traian împotriva dacilor. Neputând fructifica victoriile parțiale din această confruntare, beligeranții încheie pacea, care în viziunea celor două tabere nu era decât un armistițiu. Acum, Traian ia numele triumfal de Dacicus.

105–106

Al doilea război dacic. Decebal, trădat de aliați și atacat din mai multe direcții, după o eroică rezistență, este copleșit de forțele romane. Capitala Daciei, Sarmizegetusa, este cucerită. Decebal, pentru a nu fi prins viu de romani, se sinucide. Dacia este transformată în provincie romană.

106, august 11

Împăratul Traian, printr-un act special, decide transformarea Daciei într-o provincie imperială. Teritoriul noii provincii, după cum se poate vedea pe harta lui Ptolemeu și constata din mărturiile scriitorului Eutropiu, cuprindea tot spațiul intracarpatic cucerit de trupele romane, cea mai mare parte a Transilvaniei până la linia Someșului Mic, fără colțul de nord-est, cu bazinele superioare ale Mureșului și Oltului (Țara Oltului, Țara Bârsei până la pasul Oituz), Banatul, cuprins între Tisa, Dunăre, Munții Cernei și cursul inferior al Mureșului, și jumătatea de apus a Olteniei, până la Jiu. Muntenia și sudul Moldovei au fost anexate la Moesia Inferior, iar partea răsăriteană a Olteniei, către sfârșitul domniei lui Traian, a fost alipită la Dacia sub numele de Dacia Inferior. Restul teritoriului a rămas *extra imperium* (Crișana,

Maramureșul, partea de nord a Moldovei). Autoritatea romană se extindea și asupra țărmului mării până dincolo de Cetatea Albă.

119

Are loc organizarea administrativă a provinciei de la nord de Dunăre. Astfel, se formează Dacia Superior, cu reședința la Apulum, regiune care corespundea vechiului teritoriu al Daciei din timpul împăratului Traian, și Dacia Inferior (Oltenia), cu capitala la Romula (Reșca, jud. Olt).

123–124

În urma vizitei împăratului Hadrian, Dacia este împărțită, din nou, în trei provincii: Dacia Superior, Dacia Inferior și Dacia Porolissensis.

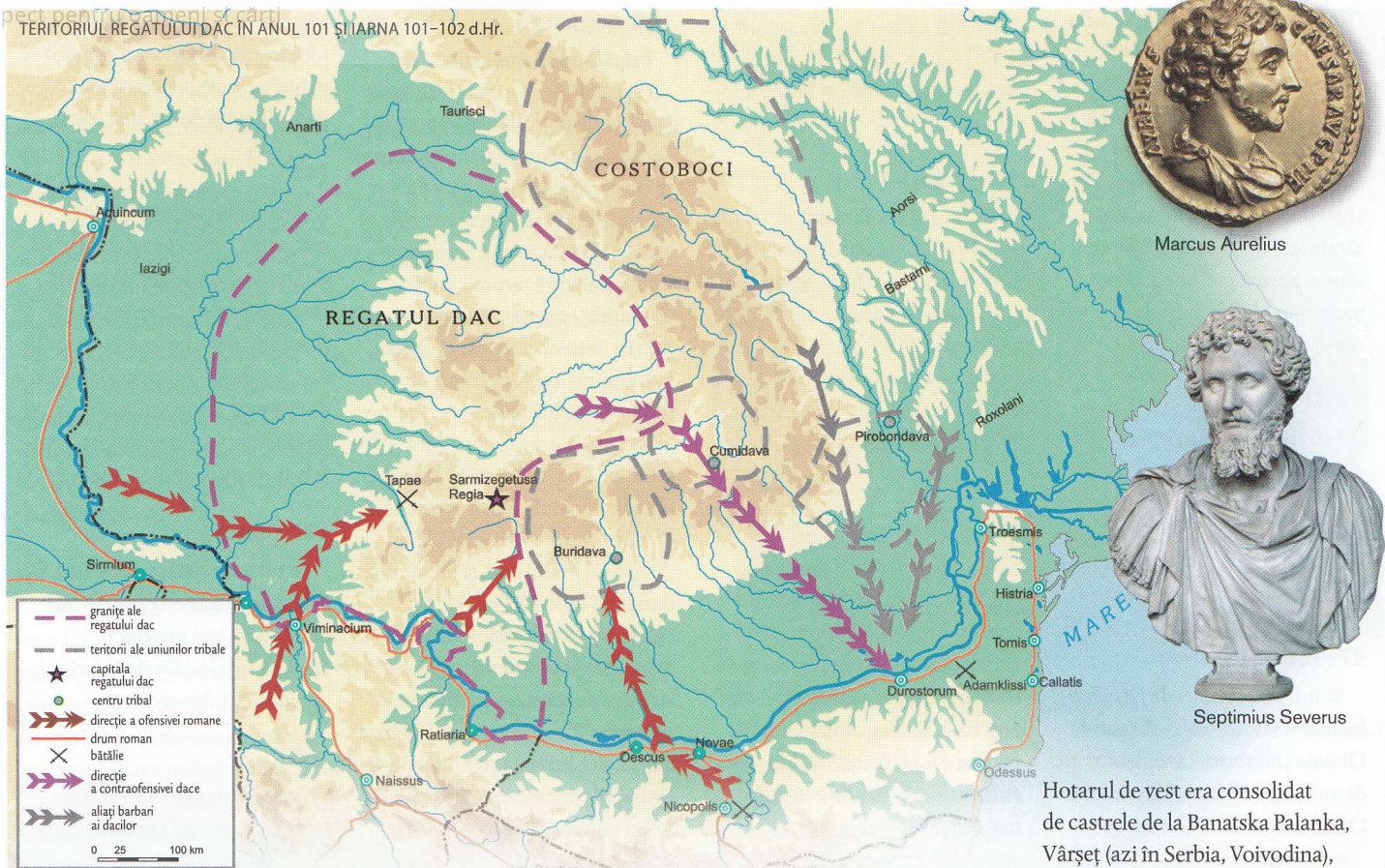
166

Are loc, în perioada împăratului Marcus Aurelius (161–180),

DACIA ROMANĂ ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI HADRIAN

TERITORIUL REGATULUI DAC ÎN ANUL 101 ȘI IARNA 101-102 d.Hr.

Marcus Aurelius

Septimius Severus

o ultimă modificare a organizării administrative a Daciei. Dacia Superior din perioada 123–166 se va numi Dacia Apulensis, iar Dacia Inferior va deveni Dacia Malvensis. Teritoriul Daciei Porolissensis (nordul Ardealului) era delimitat la nord de râurile Someș și Someșul Mare, la vest de munții Meseș, la est de Munții Vulcanici, la sud de Mureș, până la vărsarea Arieșului pe cursul lui. Inițial, centrul politic și administrativ a fost Napoca, apoi Porolissum-Moigrad. *Dacia Apulensis*, cu capitala la Apulum (Alba Iulia), cuprindea restul Transilvaniei, având la nord hotar cu *Dacia Porolissensis*, la est Munții Vulcanici, la vest Munții Apuseni, iar la sud cuprindea Banatul. Cea de-a treia Dacie, *Dacia Malvensis*, cu reședința la Malva (Celei), includea Oltenia și Muntenia până la *limes Transalutanus* și colțul de sud-est al Transilvaniei

pe cursul mijlociu al Oltului transilvan până la trecătoarea Oituz, mergând, în continuare, pe culmile Carpaților Meridionali. Hotarele Daciei, așa cum au fost fixate de Traian, erau apărate de linii de castre. Astfel, granița de răsărit a fost trasată pe cursul Oltului pornind de la Dunăre până la Boița, în fața pasului Turnu Roșu, *limes Alutanus* cu o lungime de 250–260 km, fiind apărată de 16 castre de piatră, cărămidă sau pământ (Islaz, Tia Mare, Slăveni, Romula, Enoșești, Momotești-Drăgășani, Ioneștii Govorii, Stolniceni, Sâmbotin, Bivolari, Rădăcinești, Titești, Copăceni, Racovița, Căineni, Boița). Pe porțiunea Oltului transilvan și a râului Negru, între Boița și Pasul Oituz, granița de est a Daciei era fortificată de castrele de la Feldioara, Cincșor, Hoghiz, Cumidava, Comalău, Boroșneu Mare, Brețcu și

Olteni. În continuarea frontierei de est, pe linia dintre Hoghiz și Orheiu Bistriței, asigurau apărarea castrele de la Sânpaul, Odorheiu Secuiesc, Inlăceni, Sărățeni, Călugăreni, Brâncoveni și Orheiu Bistriței. La nord, pe distanța dintre Orheiu Bistriței și Porolissum, se aflau castrele de la Ilișua, Cășeu, Tihău, Porolissum. Partea vestică a Daciei avea frontiera la marginea Munților Meseșului, fiind întărită de castrele de la Romita, Românași, Buciumi, Bologa. Se prelungea, în continuare, pe culmile Munților Apuseni până în valea Mureșului, unde era amplasat castrul de la Micia. În aval pe Mureș, pe malul stâng, sunt cunoscute garnizoanele de la Bulci, Aradu Nou, Periam, Sânnicolau Mare și Cenad, unde erau staționate unități romane. Romanii își exercitau autoritatea până la vărsarea Mureșului în Tisa, la Seghedin.

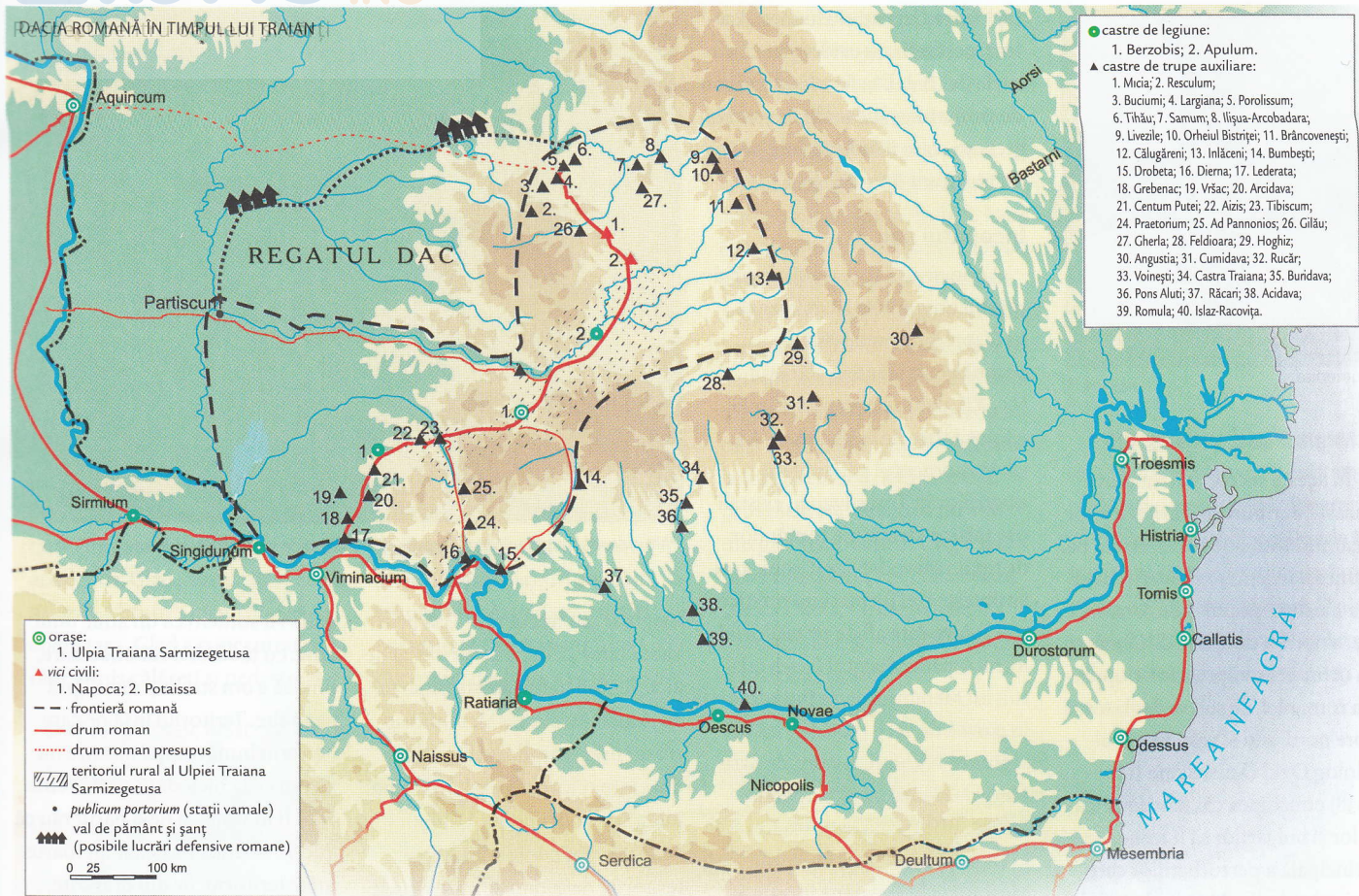
Hotarul de vest era consolidat de castrele de la Banatska Palanka, Vârșeț (azi în Serbia, Voivodina), Vărădia, Surducu Mare, Berzovia. Castele de la Mehadia, Teregova și Tibiscum aveau menirea să apere o linie de la sud la nord.

170

Conform izvoarelor antice, în Munții Sarmatici trăia o populație de daci liberi numiți costoboci. Această populație, care ocupa o arie ce cuprindea Maramureșul, Galiția, Moldova de Sus, de o parte și de alta a lanțului Carpaților nordici, profitând de slaba rezistență romană de la Dunărea de Jos, întreprinde o expediție militară în provinciile balcanice, începând cu Scythia Minor.

193–211

Cât timp Septimius Severus a fost împărat, orașele dacice Romula, Drobeta și Potaissa au primit rang de *colonia*, iar Porolissum, rang de *municipium*.

260-271

Într-o copie făcută probabil în sec. XI sau XII, se păstrează un important document cartografic, *Tabula Peutingeriana*, document elaborat în perioada de sfârșit a stăpânirii romane în Dacia reproducând o parte a provinciei.

270-300

Sub presiunea atacurilor popoarelor migratoare și ale dacilor liberi, împăratul Aurelian (270-275) retrage armata și administrația romană din Dacia.

271-602

După retragerea aureliană, vreme de mai bine de trei secole Dacia va rămâne în aria de influență economică, politică și culturală a Imperiului Roman. Populația daco-romană este nevoită,

în secolele următoare, sub presiunea popoarelor migratoare, să părăsească orașele și târgurile, refugiindu-se în zone ferite, în văi, păduri, ducând o viață de păstori și agricultori. Numeroase descoperiri arheologice de la Țaga (Cluj), Soporul-de-Câmpie, Cipău (Mureș), Bratei (Sibiu) ș.a. vin să susțină această aserțiune.

284-305

În timpul împăratului Dioclețian, Dobrogea devine provincie de sine stătătoare a imperiului sub numele de Scythia Minor. Granițele noii provincii erau: Dunărea Inferioară, Marea Neagră, iar la sud o linie convențională care pornea de pe malul vest-pontic, de la Gerania (Ekrene, Bulgaria) și, mergând pe limita dintre teritoriile cetăților Dionyssopolis și

Odessos, se îndrepta spre nord-nord-vest, pe la vest de Zaldapa, continuând la vest de Tropaeum Traiani, pentru a ajunge la Dunăre, între Altinum și Sucidava. Capitala provinciei era Tomisul.

290

La Halmyris (Murighiol, jud. Tulcea) sunt atestați primii martiri creștini din Dobrogea (Astion și Eričet).

293

Dioclețian împarte Imperiul Roman în 101 provincii, grupate, la rândul lor, în 12 dioceze.

395

Dobrogea și provinciile de la sud de Dunăre sunt incluse în Imperiul Roman de Răsărit.

Sec. VI

La nord de Dunăre, la Sucidava, este construită prima bazilică creștină.

536

Cele două Scythii (Minor și Moesia Secunda) sunt desprinse de dioceza Tracia.

586-587

Au loc ciocniri între avaro-slavi și trupele romano-bizantine comandate de Comentiolus, comandantul Traciei. Retrăgându-se în timpul unui marș de noapte, un soldat din trupele lui Comentiolus, potrivit cronicarului Theophanes, rostește „în limba părintească”, cuvintele „Torna, torna, fratre” („retorna”, după Theophylaktos), considerate „cea mai veche urmă de limbă străromână”.